

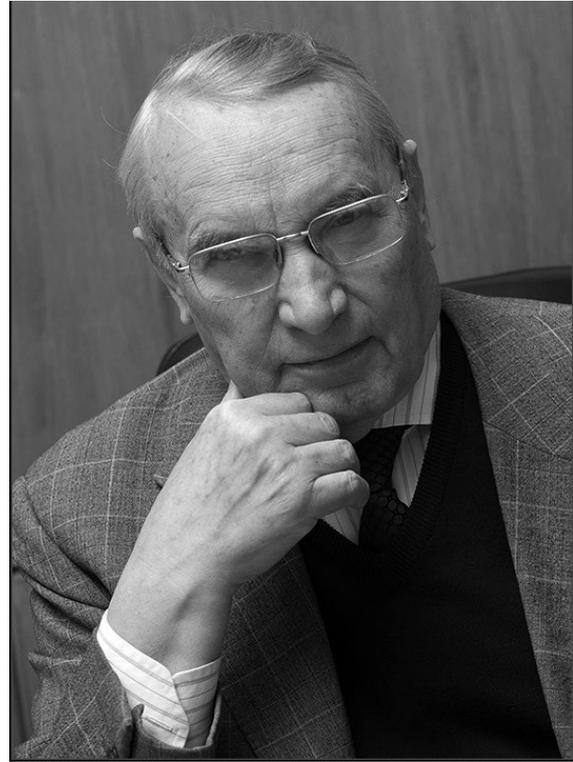
Пам'яті професора Сергієнко Миколи Марковича

З великим сумом повідомляємо, що 29 червня 2017 року на 83 році пішов з життя видатний вчений, член-кореспондент Національної академії наук України та Національної академії медичних наук України, доктор медичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки, Лауреат державної премії в галузі науки і техніки, професор кафедри офтальмології Національної медичної академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика, віце-президент Асоціації офтальмологів, які займаються хірургічною практикою, відомий вчений не тільки в Україні, а і за кордоном.

Свою наукову та практичну діяльність він присвятив проблемам оптичної системи ока, короткозорості, інтраокулярної корекції і мікрохірургії ока.

Сергієнко Н.М. народився 4 жовтня 1934 року в місті Слов'янськ, Донецької області в сім'ї ремісників. Батьківській рід належав до козаків. Дитячі роки проходили в жорстоких умовах німецької окупації та нічних бомбардувань. Середню освіту отримав в чоловічій середній школі №15 з дуже добрим складом викладачів, особливо з історії, географії, математики, фізики. Незважаючи на складні економічні обставини повоєнного часу, умови для виховання дітей були сприятливі. Коля Сергієнко два роки займався спортивною гімнастикою, потім захопився музикою. Навчився грати на акордеоні і займав перші місця на обласних олімпіадах, виконував на радіо «Чардаш» Монті, сам створював свою музику. Але у 8 класі під впливом уроків з фізики почав займатися винахідництвом. Спочатку конструював так звані «вічні двигуни», потім парові двигуни і нарешті двигуни внутрішнього паління. Особливо вдалим був роторний двигун.

Бажання втілити новий двигун в практику, а саме в літакобудування, породило ідею поступити в повітряно-військову академію. Але раптом виникла перепона: погіршився зір, на обох очах з'явилася легка короткозорість. Про яку кар'єру військового може йти мова, коли маєш низький зір? Занепокоєння зниженим зором спонукало аналізувати зорові феномени, картини нечіткого сприйняття світу. Так у школяра виникла ідея оцінки зору за ступенем розмитості предметів, які спостерігаєш. Тим часом зір з кожним місяцем погіршувався. Обстеження у окуліста не підтвердило збільшення короткозорості, але спостереження школяра давало протилежний результат. Відтоді він вже не звертався до дипломованих офтальмологів, сам реєстрував ріст короткозорості і сам собі підбирав окуляри. Забігаючи вперед, треба сказати, що ці аналітичні спостереження пізніше стали основою двох його дисертаційних робіт і низки патентів.

У 1952 році після закінчення школи із срібною медаллю Микола Сергієнко поїхав до Харкова вступати до повітряно-військової академії. Беручи до уваги понижений зір, документи спочатку не прийняли, але потім погодились, бо його намір був стати військовим інженером, а не пілотом. Та через два тижні документи повернули назад. Миколі Сергієнку прийшли на розум слова матері, яка так довго радила сину бути лікарем. Документи були подані на педіатричний факультет Харківського медичного інституту.

На VI курсі вже після публікації студентської наукової роботи з уродженого пороку серця він повернувся до ідеї оцінки ступеня короткозорості тим методом, який ще в шкільні роки використовував на собі. Звернувся до своїх вчителів на кафедрі офтальмології. Тема була нова і незрозуміла, але завідувач кафедри професор М.С. Браунштейн дозволив бувати в клініці і проводити дослідження.

Після перших невдач, за місяць до закінчення Інституту, була написана доповідь «Новий метод вимірювання рефракції, астигматизму і гостроти зору». Професор М. С. Браунштейн підтримав роботу і дав можливість студенту VI курсу виступити з 20 хвилинною доповіддю перед зібранням кафедри і клініки. Як не дивно, критичних зауважень не виникло.

Слух про енергійного студента докотився до директора інституту очних хвороб імені Гіршмана професора І. Й. Меркулова, який запропонував Миколі Сергієнку подати документи в клінічну ординатуру. Щастю не було меж, але через місяць вийшов наказ МОЗ про те, що в клінічну ординатуру можуть поступити тільки лікарі з двоохрічним стажем практичної роботи. Подорож в Київ в Міністерство охорони здоров'я нічого не дала. М. Н. Умовіст, який на той час завідував відділом аспірантури і клінічної ординатури, з'ясував, що треба їхати на роботу педіатром згідно з розподіленням.

В Донецькому облздороввідділі наполягали на роботі педіатром в місті Харцизьк, але потім погодилися направити в Олександрівку – райцентр. На питання, чи там можна працювати окулістом, відповідь була така: «Там ким хочеш будеш працювати». Дійсно, в Олександрійській районній лікарні, де раніше ніколи не бачили окуліста, крім посади офтальмолога, прийшлося бути хірургом, отоларингологом, невропатологом і терапевтом. Незважаючи на постійне навантаження на роботі, М. М.Сергієнко продовжував наукові дослідження, працював з літературою і самостійно, крім англійської, вивчив німецьку мову. У травні 1960 року в Москві була проведена конференція винахідників в галузі офтальмології, на якій М. М.Сергієнко виступив з доповіддю «Новий метод вимірювання гостроти зору». В інформації про конференцію в пресі були відмічені 3 роботи, включаючи і названу доповідь. Як результат цього успіху завідувач кафедри офтальмології Донецького медичного інституту професор І. Ф. Копп телеграмою запросив автора поступити в аспірантуру.

У 1964 році М. М.Сергієнком була захищена кандидатська дисертація «Вплив якості зображення на очному дні на гостроту зору», а в 1971 році докторська дисертація «Дослідження до теорії клінічної рефракції людського ока». Обидві роботи були розвитком спостережень за зором міопічного ока, які були зроблені ще в шкільні роки. За цей час Микола Маркович обзавівся сім'єю. Чудова жінка Любов Василівна народила сина Андрія.

Моложавого доктора медичних наук, який ще не став навіть і доцентом, в Україні не брали на посаду завідувача кафедри. Довелось подавати на конкурс в далекі краї. Зразу пройшов по конкурсу на посаду завідувача в Новосибірськ і Махачкалу, столицю Дагестану. Приймаючи до уваги захоплення підводним полюванням, вибір впав на Махачкалу, що розташована на березі Каспійського моря.

В Махачкалі були умови для самостійної роботи, і там вдалося самотужки опанувати мікрохірургічну техніку на операційному мікроскопі, який довелось відремонтувати і реконструювати. В ці роки була можливість спілкуватися з легендарним офтальмологом Святославом Федоровим, знайомитися з його піонерськими працями стосовно штучного кришталика і тенденцій в сучасній офтальмохірургії. То були дуже корисні зустрічі і розмови, які допомогли пізніше успішно розвинути хірургію ока в Україні.

В 1977 році виникла нагода повернутись в Україну, після конкурсу на посаду професора кафедри офтальмології Київського інституту удосконалення лікарів. Згідно з правилами ректор інституту професор М. Н. Умовіст повинен був представити новообраного міністру. В машині по дорозі в міністерство склалася розмова. «Чи не ви в 1958 році працювали в міністерстві в відділі аспірантури і клінічної ординатури» – було питання до ректора. «Так» – відповів він. Посміялися: вийшло, що вони знайомі вже 19 років.

Зі своїм новим шефом, професором В. Є. Шевальовим, видатним офтальмологом зі світовим ім'ям, учнем академіка В.П. Філатова, випало працювати тільки один рік. Після його смерті М.М. Сергієнко став завідувачем кафедри і головним офтальмологом МОЗ України.

Акцент в науковій і практичній роботі був зроблений на інтраокулярну корекцію і мікрохірургію ока взагалі. Винахідництво було спрямовано на створення ефективної конструкції штучного кришталика. Уже в 1978 році були імплантовані три штучних кришталика нового типу. В 1979 році зроблено 13, а в 1980 році – 47 імплантацій. Реабілітація катарактальних хворих давала блискучий результат. Важливо, що розроблена модель штучного кришталика була більш надійною і простою, ніж відома модель Святослава Федорова. Штучні кришталики виробляв сам автор в домашній лабораторії, використовуючи лінзи, які були зроблені в лабораторії контактної корекції. З 1981 року технологією імплантації оволоділи перші клінічні ординатори кафедри – Ю.М. Кондратенко і О.З. Ставнічук. Виробництво штучних кришталиків було переведено на дві установи медтехніки. Через 5 років вироблялось і імплантувалось біля 20 000 штучних кришталиків щорічно. Досить сказати, що в той час в Східній Європі імплантації штучного кришталика робилися випадково, а в Західній Європі тільки в окремих центрах. В Україні завдяки активності кафедри офтальмології Київського інституту удосконалення лікарів мікрохірургія ока з імплантацією штучного кришталика поширилася в регіони. Імплантація штучного кришталика почала здійснюватись в більшості обласних лікарень. Значну роль зіграв відділ мікрохірургії ока на чолі з З.Ф. Веселовською, який був організований з благословення академіка А.О. Шалімова в інституті хірургії.

Успіхи в галузі інтраокулярної корекції в Україні стали відомі в республіках СРСР і далеко за кордоном. М. М.Сергієнко проводив показові операції в Ленінграді, Томську, в Хорватії (м. Загреб), Сербії (м. Белград), Боснії та Герцоговині (м. Банья Лука), Угорщині (м. Будапешт). В 1986 році в Буенос-Айресі, де проходила промислова виставка СРСР, на якій розробки Київської кафедри офтальмології були домінуючими в галузі офтальмології, М. М.Сергієнко читав лекцію з проблем інтраокулярної корекції в місцевому університеті. Після проведення виставки штучні кришталики Сергієнка, які на той час були запатентовані в США,

Італії, Польщі, Чехословаччині, були дозволені Ліцензінторгом для продажу за кордоном.

Статистичні дані продемонстрували значне зниження інвалідності з приводу катаракти в республіці, що свідчило про суттєвий соціальний ефект застосування інтраокулярної корекції афакії. У 1988 році група фахівців на чолі з професором М.М.Сергієнком, що була задіяна в широкому запровадженні імплантації штучного кришталіка, нагороджена державною премією в галузі науки і техніки.

Був ще один напрямок, який активно розроблявся в Києві, це хірургічний метод корекції короткозорості – радіальна кератотомія. Справа в тому, що професор Святослав Федоров популяризував метод радіальної кератотомії так широко, що до МОЗ України надсилались без перебільшення баули листів з проханням направити на хірургічну корекцію до Москви. Визріла нагальна потреба запровадити цей вид корекції в Києві. Професор М. М. Сергієнко розробив оригінальну конструкцію алмазного ножа і нову техніку хірургічної корекції короткозорості і астигматизму. В спеціалізованій офтальмологічній поліклініці група фахівців амбулаторно виконувала понад 2 000 операцій щорічно, що практично припинило потік бажаючих корегувати короткозорість за межами України.

Учень Миколи Марковича Микола Солодкий блискуче захистив дисертацію на цю тему, а сам метод став розповсюджуватися аж до Парижу. В 80-ті роки користувалися тільки київською технологією, у Франції було опубліковано п'ять наукових статей, а в сусідній Швейцарії почали виробляти алмазний ніж Сергієнка. Наука швидко рухається і змінюється, і радіальна кератотомія стала зникати зі сцени на початку 90-х років, залишаючи місце більш ефективним ексимер-лазерним технологіям.

Своїм самим значним звершенням у своєму житті Микола Маркович Сергієнко вважав створення ним Центру мікрохірургії ока в 1988 році. Історія починається з початку 80-х років. Професор В.Є. Шевальов залишив добру по тим часам клініку на 120 ліжок. Середній ліжко-день дорівнював 20 дням, і тому обсяг хворих був невеликим. Але коли прогрес хірургічних технологій прийшов у дію, кількість хворих стала швидко рости. Виникла необхідність в створенні спеціалізованої поліклініки. Допоміг випадок. Через вулицю від клініки звільнився перший поверх житлового будинку. Авторитет офтальмологічної клініки допоміг умовити районну владу фінансувати ремонт цього приміщення і відкрити офтальмологічну поліклініку з амбулаторним операційним блоком, де до речі, пізніше функціонував центр хірургічної корекції короткозорості. Райком партії гарантував відкриття консультативної офтальмологічної поліклініки до дня народження В.І. Леніна у 1982 році.

Трохи пізніше виникла інша сприятлива нагода. М.М. Сергієнку, як головному офтальмологу МОЗ, приходилося консультивати і оперувати впливових людей і політиків. Він вдало оперував мати В. В. Щер-

бицького, а згодом сестру другої особи в партійній ієрархії О.А.Титаренка, який дуже цінував працю медиків України. Коли сестра виписувалась зі стаціонару, стоячи в коридорі, О. А.Титаренко спитав, чим він може допомогти службі офтальмології. Микола Маркович навів приклад фінансування МНТК Святослава Федорова у Москві, де жваво йшло будівництво величезного комплексу офтальмохірургії. Хай не таке, але щось подібне треба було зробити у Києві. О. А. Титаренко почухав потилицю і сказав, що будівництво нового комплексу – це дуже складна справа. «Навіщо новий комплекс?» – заперечив Микола Маркович. Вони стояли біля вікна напроти корпусу акушерської клініки, яка постійно закривалася у зв'язку з недотриманням гігієнічних норм. А зовсім поряд закінчувалось будівництво нової акушерсько-гінекологічної лікарні. «Чому б не перебудувати акушерську клініку?» Гість зауважив, що це непогана ідея і пішов. Через тиждень по телефону Миколу Марковича запросили на збори у міськвиконком. Він прийшов і побачив біля сотні людей, серед яких були військові і міліціонери. Зовсім не було лікарів. «Чи не заблукав він і не попав на чужі збори?» «Ні, - з'ясували йому, - саме тут вам треба бути». Справа в тому, що проектування нового будівництва вимагало погодження з низкою установ, що робилося на протязі цілого року. Волею О.А.Титаренка всі ці установи були запрошені в міськвиконком, де за годину вони підписали всі потрібні документи. Реконструкція акушерського корпусу і створення офтальмологічної клініки почалися негайно. Необхідне фінансування на будівництво і придбання сучасного технічного устаткування буде виділено з бюджету. В 1988 році Центр мікрохірургії ока на 180 ліжок ввійшов у дію.

Центр мікрохірургії ока (ЦМХО) став лідером в офтальмохірургії в Україні. Кількість оперативних втручань виросла до 18000 за рік. Запровадження нових технологій дозволило знизити середній ліжко-день до 2.3 (по країні 6.8), введено в дію відділення амбулаторної хірургії як зразок організації офтальмохірургічної служби у майбутньому. За тиждень в клініці оперується понад 500 хворих, з яких тільки половина кияни. Рівень хірургії катаракти виріс до світового рівня. Проведення майстер-класів так званої «живої хірургії» за участю, без перебільшення можна сказати, кращих офтальмохірургів світу, наприклад, доктора Ф. Крузафона (Франція), Акахоші (Японія) показало, що наші українські фахівці працюють на рівні світових стандартів.

КМКОЛ «Центр мікрохірургії ока» став базою кафедри офтальмології Національної медичної академії післядипломної освіти імені П.Л. Шупика. На базі КМКОЛ «ЦМХО» з 2002 року працювала спецрада по захисту кандидатських дисертацій, а з 2015 року – працює спецрада по захисту кандидатських та докторських дисертацій за спеціальністю 14.01.18 «Офтальмологія». На цей час заплановані і виконуються 14 кандидатських і дві докторські дисертації.

Докторська дисертація Миколи Марковича базувалася на вимірюванні дуже тонких оптичних недоліків ока за допомогою оригінального пристрою. Таку роботу вдалось виконати ще тільки двом науковцям, фізикам росіянину Смірнову (1961) і голландцю Ван ден Бринку (1962). То були чисто наукові дослідження, які отримали подальший розвиток в 90-х роках. На підґрунті міжнародного фінансування (грант 418 УНТЦ, 1996-1998) в Києві була створена група із колишніх працівників військово-промислового комплексу з метою розробки пристрою для вимірювання так званих хвильових аберацій оптичної системи ока. Групу очолював спеціаліст з лазерної зброї професор В. В. Молебний, медичним консультантом і ідеологом розробки був професор М. М. Сергієнко. У 1998 році був створений перший у світі аберометр, який охрестили ім'ям Трасеу, після чого у світовій науці цей напрямок прийняв глобальний лавиноподібний характер. Абберометрія стала сучасним стандартом оцінки якості оптики ока. Абберометр Трасеу згідно з українськими патентами зараз виробляється в США, але половина деталей до пристрою вироблялась у Черкасах. Фірма-виробник подарувала один екземпляр Трасеу (60 000 доларів) його ідеологу професору М. М. Сергієнку.

М. М. Сергієнко завжди приділяв велику увагу вихованню молодих наукових кадрів. Він керував виконанням 45 кандидатських і 8 докторських дисертацій. Серед його учнів професор Г. Алієв, завідувач кафедри офтальмології в Махачкалі, один з провідних спеціалістів Росії в галузі рефракції ока; професор К. П. Павлюченко, завідувач кафедри офтальмології Донецького медичного університету; професор З. Ф. Веселовська, завідувач курсом офтальмології з іридіодіагностикою кафедри хірургічних хвороб КМІ УАНМ; професор Н. В. Пасечникова, директор ДУ «Інститут очних хвороб і тканинної терапії імені В. П. Філатова НАМН України»; професор С. О. Риков – завідувач кафедри офтальмології НМАПО імені П. Л. Шупика; Ю. М. Кондратенко – професор кафедри офтальмології НМАПО імені Шупика – провідний офтальмохірург країни; І. В. Шаргородська – доцент кафедри офтальмології НМАПО імені П. Л. Шупика. Син Андрій, доктор медичних наук, професор, очолює Медичний центр «Офтальмологічна клініка професора Сергієнко», професор кафедри очних хвороб Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова.

Професор М. М. Сергієнко – автор понад 500 наукових робіт, в т. ч. 7 монографій, 1 підручника, 54 науково-методичних видань, біля 50 патентів та авторських свідоцтв, з яких найбільш відомі в Україні

та за її межами: «Клінічна рефракція людського ока» (1975), «Інтраокулярна корекція» (1990), «Офтальмологічна оптика» (1991), «The scleral rigidity of the eyes with different refractions» (2012), «Офтальмологічна оптика» (2015).

В Національній медичній академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика створена та плідно працює наукова школа імені професора Сергієнка Миколи Марковича.

Значні дослідження професора Сергієнка М. М. в галузі фізіологічної оптики знайшли своє логічне завершення і були достойно оцінені наприкінці 90-х років минулого століття. Групою Київських вчених фізиків та інженерів за ідеєю професора М. М. Сергієнка був створений перший в світі аберометр хвильового спектру, який зробив переворот в галузі корекції зору і на сьогоднішній день залишається поза конкуренцією. У 1988 році М. М. Сергієнко нагороджений державною премією в галузі науки і техніки.

Новаторська активність М. М. Сергієнка не була не помічена. Професора М. М. Сергієнка обрано членом-кореспондентом Національної Академії Наук (1991) та Національної академії Медичних Наук України (1993).

Професор М. М. Сергієнко – Заслужений діяч науки і техніки України (1995 рік), нагороджений орденом «Дружби народів» (1982 рік) і орденами «За заслуги» III-го (1998 рік) і II-го ступеня (2004 рік).

Професор М. М. Сергієнко – віцепрезидент Української Асоціації офтальмологів, які займаються хірургічною практикою, почесний член товариства офтальмологів Польщі, член редакційної колегії «Архів офтальмології України», «Офтальмологічний журнал», редакційної ради журналів: «Вестник офтальмології» (Росія), «Международный медицинский журнал», «Gavin Publishers. Ophthalmology Research and Reports» (USA), «Clinical Ophthalmology and Vision Science» (United Kingdom), «Ocular Infection and Hygiene» (USA-Germany), «Медичний всесвіт».

Микола Маркович поєднував в собі якості прекрасного клініциста, обдарованого вченого і талант педагога. У цій людині поєдналися любов до праці з повагою до людей, тепле серце і світлий розум, багаті знання і працездатність, за що йому вдячні колеги, учні, слухачі, пацієнти.

Створений ним колектив висловлює співчуття родині та близьким у зв'язку з такою важкою втратою.

Світла пам'ять про Миколу Марковича Сергієнка назавжди збережеться в наших серцях.

Національна медична академія післядипломної освіти імені П. Л. Шупика, кафедра офтальмології

Київська міська клінічна офтальмологічна лікарня «Центр мікрохірургії ока»

Асоціація офтальмологів, які займаються хірургічною практикою

Асоціація дитячих офтальмологів і оптометристів України

ГС «Всеукраїнський альянс катарактальних і рефракційних хірургів»

Київське товариство офтальмологів